

ÉJSZAKÁRA VIRRADAT

(Regény.)

I.

Az öregúr idegesen járt fel-alá a szobában. A pipaszárat erősen marokra fogta, időnkint hirtelen kirántotta fogai közül, belesuhintott a levegőbe, majd megint visszabökte a szájába olyan heves erővel, hogy néha az ínyét is megsértette. A füst bodor karikákban fordult egyet-kettőt, mintha víg táncba akarna fogni, de aztán meggondolta magát és lassan, szomorún szétterpeszkedett. Mert szomorú volt az egész hangulat a szobában és szomorú volt az este odakünn.

— Hát nem lehet, na, nem lehet! Merő képtelenség az egész! — tört ki már ismételten a szó az öregúrból. — Nem is hiszek belőle egy mukkot sem. Érted? Egy mukkot sem!

— Pedig elhiheted apám! Magam láttam őket. — jött a csöndes hangú válasz a sarokból, a díván felől.

Az öregúr a díván elé állt. Már alig látott, — a szeme is rossz volt, de meg az este is erősen homályba borított mindent, — mégis mereven nézte azt az egy helyet, ahol gyors, ideges szippantásoktól piroslott egy cigaretta vége. Mintha ennek a bizonytalan, gyöngé fényénél akarta volna kémlelni a fia arcvonásait.

— Ez komoly, amit mondtál?

— Szomorúan komoly.

— Hogy ide oláhok jönnek?

— Bizonyára ide is eljönnek.

— Hogy te már láttad őket Izabella-fokon?

— Mondtam, apám. Saját két szememmel láttam őket.

— Nem tévedhettél?

— Sajnos, nem.

Az öregúr azonban csak nem akart belenyugodni a dolgok illetén fordultába. Hitetlenkedett tovább is s olyat kívánt, amit apa nem szokott a fiától:

— Add a becsületszódat, hogy igaz, amit mondtál!

És a fiú komolyan válaszolt:

— Becsületszavamra esküszöm, hogy igaz!

Az öregúr kissé megtántorodott; nem nagyon, csak kissé. Aztán az ablakhoz ment, a pipát végérvényesen kivette a szájából, belesüppedt egy karosszékbe s bámult ki a mindinkább sötétedő estébe. Nem nézett semmit, csak bámult; nem látott semmit, csak bámult. Szeme elé mintha ködfátyol borult volna: talán könny. Torkát mintha fojtogatta volna valami: talán sírás. És agyát zürzavaros gondolatok rohanták meg, fejét majd hogyan szét nem feszítették.

— Átok! Átok! De ki átkozott el és miért átkoztak meg? Igaz úton haladtunk mindig és igaz embert sohasem bántottunk. Miért hát ez a csúfos vég, Istenem, miért?!...

Ez volt az, amire nem talált megfejtést az öregúr és ezért nem értette az egészszet és ezért hitetlenkedett benne. Pedig most már illetl elhinnie, kellett elhinnie, hiszen fia a becsületszavával erősítette, hogy igaz minden. Most tehát már kétkednie sem volt szabad, noha ez az önáltatás talán még vigasztaló lett volna a nagy bánatban. Hinnie kellett a hihetlent. És mégis: józan magyar esze nem tudta tényeknek elfogadni a tényeket.

— Lehetséges-e?... Hiszen mi győztünk mindenütt, mindvégig. A Kalimegdánon a mi zászlónk lengett, Bukarest utcáin a mi honvédeink bakancsai kopogtak. Győztünk mindig és mindenütt.

Tudta, hogy a falon még most is ott lóg érintetlenül a térkép, tele-tüzdelve apró jelvényekkel, melyeket napról-napra kellett előbbre rukkoltatnia, amint mentek a mieink is mind előbbre a messzi vidékeken. Milyen boldog apai büszkeséggel lehetett ilyenkor odaszólni az anyának: „Nézd, mama, itt jár a fiunk!” És bár szívet remegtetett, mégis mennyire kishitűnek tűnt fel ilyenkor az anyai aggodalom: „Jaj, csak baja ne essék!” Nem esett semmi baja, hálistennek, nem! Jöttek szép sorjában a rózsaszín levelezőlapok tőle: „Még csak kevéske türelem! Rövidesen leteperjük őket!” A türelem hosszúra nyúlt ugyan, de a fontos az volt, hogy mi teperjük le őket és nem ők minket.

— Győztünk mindig és mindenütt. Az egyik ellenség hazátlanná vált, a másik kegyelemért könyörgött. Mi győztünk, nem ők. Miért hát mégis így? Ūristen, miért?!...

Szinte nógatta az estét, hogy világítson rá a kérdésre, adjon választ, de az este sötét maradt és hallgatag.

S az öregúr agyában tovább forrtak a gondolatok:

— Talán az Ég bosszúja ez a sok kiomlott vérért? De miért sujt éppen ránk a bosszú? Mi csak a magunk igazát védtük. Mi nem kívántuk a másét; se szamarát, se asszonyát, se semminemű jószágát. Avagy: ha mégis vétkeztünk, nem bűnhödünk-e már eléggé? Hiszen a purgatóriumnak minden kínszenvedését átéltük azóta, amióta egy októbertvégi napon ránszakadt az összeomlás! Odaát, a Maroson túl, a szűz-magyar vidékeken az emberiség salakja kerekedett felül, az gyilkol, pusztít. Itt, a Bánságot, idegen had árasztotta el, ez rabol, pusztít. De hát az idegenek már mennek innen. Előbb az agyagszín-bőrű arabok távoztak, aztán a torzképű négerék és végül, ó igen, végül elkotródtak a szerbek is. Mert ők is itt voltak. Hosszú hónapokig itt berzenkedtek. Hazájuk se volt már s rongyosan, toprongyosan mégis bemerészkedtek ide. Mint hódítók! No, de senki se vette komolyan sem őket, sem a hódításukat. Kétszerkettőnégy bizonyossággal tudtuk, hogy majd elmennek, majd elhordják az irhájukat. Mentek is. Igaz, hogy a mi irhánkat is magukkal vitték. Mondják, hogy Temesvárott a megyeházán még egy szöveget sem hagytak a falban, elvitték a képtárát, el a Mária Terézia-ajándékozta szalonját, el az okmánytárát. És elcipelték az iskolákból a padokat. És elhurcolták a gyárakból a gépeket. Közönséges rablóbanda voltak. Sebaj! A fő, hogy végül is elkotródtak. Hanem hogy most az oláhok jönnének a helyükbe? De hát hogyan? Miért? Ó, Isten, miért?!...

Izzó homlokát nekitámasztotta a hús ablaktáblának. Agya már szinte tudatlanul ismételte az egy-gondolatot:

— Miért? Uram Isten, miért?!...

Hallotta, hogy nyikkan az ajtó, de fel sem fülelt rá. Tudta, hogy a „mama“ jött be. Hallotta, hogy kettőt-hármat rövidet sercen a gyújtó s a következő pillanatban bántón csapott szemébe a lángrakapott gyufa hirtelen villanása, de meg sem mozdult rá.

A petróleumos lámpa sápadt fénye szétáradt a szobában.

Az öregúr továbbra is ott ült az ablak előtt a karosszékekben, megtörten, görnyedt háttal. Arcán minden vonás elárulta a leírhatatlan nagy lelki kínt, amin rövid idő alatt átment.

Pedig ezen az arcon nem voltak honosak a szomorú vonások! Ez az arc hatvan éven keresztül sokkal többet nevetett, mint bánkódott. Erről az arcról nem is olvasta még le senki, hogy immár hatvan esztendővel nézett szembe. Mert az öregúr arca egészségesen telt volt, bőrét megpirította a falu szabad levegője, vöröses-szöke bajusza pedig a sok pödrőzsír ellenére is huncutan berzengett lefelé meg felfelé, és huncut színezetet adott örökké mosolygó kék szemének is a gyöngye szemöldök meg a pápaszem. S nem nézte már hatvanévesnek az öregurat senki, aki az utcán látta menni, peckesen, egyenes derékkal. Pedig bizony nem könnyen pergett le ez a hatvan esztendő! Volt benne munka is és gond is éppen elegendő. Az öregúr apja ugyanis nagyon gondtalanul élt ahhoz, hogy a fia is ilyen gond nélkül élhessen. Jobban élt, mint amennyi jóra néhány száz hold földjéből futotta. A vidéken még most is akad egy-két őszhajú bácsi, aki élénken emlékszik azokra a lendületes mulatságokra, amelyeket minduntalan rendezett, ha megellett a koca vagy elhullott egy tehén, ha feltöltötték a kukoricát vagy behordták a szénát, szóval mindenféle okból, csak akadt legyen jogom reá. S amikor meghalt, persze hozzáláthatott az öregúr (akkor még hej, fiatal legény!) a nagy munkához, hogy a sok adósságból kihámozza azt, ami nem adósság. Hosszú, keserves munka volt, de végtére is sikerült. Rohant a nagy örömmel a városba a maga fiához: „Nincs egy fillér adósságunk!“ A fiú akkor még kisdíák volt, az apja nagy örömét még nem tudta megérteni, csak a maga nagy örömét érezte át, hogy markát soronkívül üti egy ezüstforintos és örült később annak a tapasztalatnak, hogy apja már nem firtatja olyan lelkiismeretesen, vajjon csakugyan füzetekre vagy rajztömbre avagy segédkönyvekre kell-e, ha pénzt kért tőle. Az öregúr engedékenyebb lett a fiával szemben s a fiú élt is ezzel az engedékenységgel; néha talán vissza is élt vele. De az öregúr ezt sem bánta; ő vígan tengődött, csak hogy a fia ne tengődjék.

A fiú most elnyúltna hevert a dívánon. Fáradt volt, szörnyen fáradt.

Különös valami volt ez a fáradság. Állandóan érezte azóta az októbertvégi nap óta, amelyen magasan szárnyaló lelkét egyszerre a porba sújtotta az összeomlás.

Rajongó ifjú volt ő, aki a köröskörül pusztító nagy világégésben sem látott mást, mint egy szent ügyet, amelyért élt-halt, mert ez a szent ügy úgy kívánta, hogy éljen-haljon érte. Valamilyen fiatalos rajongással vett részt a szörnyű világégésben még akkor is, amikor pedig teste már nagyon megelégtelte a sok-éves nélkülözést. Volt ugyan vele is úgy, hogy már-már megingott az ő lelke is. Az örökös küszködésbe már-már belefásult ő is,

de aztán egyszer (Volhíniában történt 1917-ben) sorban szóba elegyedett az emberekkel a lövészárkokban. S a magyar baka, aki pedig elsőrangúan verekedett előtte való nap és bizonyára párját ritkítóan állta a sarat az utána való napon is, cifrán nagyokat káromkodott válaszként a kérdésére, ellenben egy német közlegény csak úgy foghegyről felelt neki: „Nos, kamerád, mikor lesz béke?“ „Amikor győzünk!“ Ez az apró jelenet roppant nagy hatással volt rá. Lám, a német! És hogy a magyar?! Akaratosan ölt meg ezután a lelkében minden kicsinyeskedést s hitető erővel biztatta a csüggedőket, ahogyan senki más. Hanem hát azon a bizonyos őszi napon bekövetkezett az összeomlás. Akkor a Piavenál állott. Gyalog kellett megtennie onnan a számtalan kilométereket hazafelé. Horvátországon vitt keresztül az útja, ott kifosztották teljesen. Egy szál ruhában ért haza, holtra fáradtan. S ezt a fáradságot nem tudta kiheverni azóta sem, csak még tetézték azt újabb és újabb lelki kínok. Ifjú lelkének túlságosan nagy csalódás volt az így csúfságba bukott háború. Gyászos-szégyenletesen tolta egyik nap a másikat és tompa kábulatban élte le ő is egyiket a másik után. Már nem látott semmi biztató célt, amely tüzelje, serkentse, s idegei lassan-lassan egészen kimerültek, elernyedtek.

Ernyedten feküdt most is a dívánon, a szeme lehúnyva. A lámpa sárga fénye rávetődött az arcára. Arca alig különbözött az öregúrétól, csak „modernebb“ kivitelű volt: a bajsza helye beretválva s orrán csipetű éktelenkedett a pápaszem helyett, máskülönbön azonban éppen olyan cserzett volt a bőre és a szemöldöke is éppen olyan halovány szőke. Tisztára germán típus volt.

Mert látván őket, senki sem foghatta rá sem az öreg Réthi Jenőre, sem a fiára, Réthi Pálra, hogy turáni faj. Pedig már az öregúr apja sem járt soha más ruhában, mint zsinóros magyarban; lábán ráncos csizma nyikorgott, oldalát meg a dohányzacskó messzi lecsüngő sallangja verdeste. A magyar típust inkább az asszony, a „mama“ képviselte közöttük, bár ennek az anyja még sváb ruhát viselt. Még most is piros-pozsgás és barna volt az arca, noha egykor kéken csillogó fekete haja már erősen hódolt a hamúsírn szürkének s a homlokán mély ráncok tanuskodtak az átélt nagy gondokról. Mert neki mind gond volt az, amin a férje kacagott. Mikor az öregúr fennhéjázva büszkélkedett katonafiával, ő hosszú álmatlan éjtszakákon keresztül aggódott a gyerekért. Gondjairól nem is szeretett beszélgetni; miért mosolyogjanak rajta? Egyedül tépelődött mindenén. S a sok tépelődés miatt túlfinomult lelke mindent megérezett.

Most is rögtön megérezte a szomorú hangulatot a szobában. Nem zavart hát senkit a szavával, hanem csöndesen letelepedett ő is és mély hallgatással járult ő is hozzá a mély hallgatáshoz.

Egy idő múlva azonban mégis felállt és kiszólt az ajtón:

— Mari, teríts! Hozd be a vacsorát!

Erre az asztal köré ültek mindnyájan, de hallgattak tovább is.

Az étel ott állott előttük, de hozzá nem nyúlt egyikük sem.

Rövid idő múlva tehát megint felkelt az asszony és ismét kiszólt az ajtón:

— Mari! Szedj le, vidd ki a vacsorát!

És ekkor egyszerre megszólalt az öregúr is, nagy-nagy fájdalommal hangjában:

— Miért ez a csúf vég, Uram Isten, miért?!... — mert ő még most sem tudott másra gondolni.

És a következő pillanatban hangossá vált az utca is.

Lárma, szaggatott kiabálás hallatszott és hirtelen kövek vágódtak neki az egyik ablaknak, majd egy másiknak is. Az üveg csörömpölve hullt le s a tört ablakon, mintha egy torokból jönne, süvített be sok torokból a kiáltás:

— Sze trejászke Romunie Máre!

A kiáltásban volt valami a diadalittas részeg emberek hangjából s ahogyan tört ablakok csörömpölésétől kísérve hatolt be három szomorú emberhez, volt benne valami hátborzongató.

Az asszony megrezzent. Szeme sarkába rémült könny ült meg s ajkáról halkan rebbent el egy ijedt sikoly.

Az öregúr éppen csak hogy felpillantott, szinte közömbösen jegyezte meg azután:

— Ez nekem szólt! — és már megint a nagy kérdésen csüngött: — De miért ez a csúfos vég? Miért?!

A fiú szeme azonban egyszerre felvillant.

Történt valami!

Ereibe mintha friss vért vitt volna bele ez az erőszakos, bántó lárma. Mintha néhány percre megtalálta volna önmagát. Tekintete villogott, arca tüzelt s egyszerre fellendült a karja is.

— Kéréd apám, hogy miért ez a vég? Én is kérdeztem már enmagamtól sokszor, de most, most, ebben a pillanatban azt hiszem, megértettem, hogy: miért?

Künnről már távolodott a zaj, de még tisztán hallatszott a kiáltás:

— Sze trejászke Romunie Máre!

Réthy Pál felfigyelt, aztán folytatta:

— Ezért, apám!... Hallod, milyen egyöntetűen hallik az ordításuk? Olyan, mintha csak egy ember torkából fakadna, pedig talán húszan, ötvenen, sőt tán százan is kiáltják. De hát ők tudnak *egy* mutatni. Ezért! Mert mi? Vajjon tudnánk-e ilyen nagyon egyformát, ilyen egyformán nagyot, ilyen *egy* kiabálni? Dehogy tudnánk! Akadnának egy-néhányan, akik mást kiáltanának és lennének elegen, akik egyszerűen semmit nem kiáltanának, minthogy... minthogy az ordítózás: nem úri dolog!

Szinte egy lélekzetre hadarta el mindezt, de lassan, megfontoltan szólt tovább:

— Mert igen, mi szörnyen sokat adunk arra, hogy minden körülmények között „dzsentlmenek“ legyünk, hogy a „lovagias nemzet“ maradjunk!... Ó, hányszor láttam verőzön közepette vad virtussal verekedni a Kis Jánosokat, meg a Nagy Józsefeket, de a következő percben már baráti kézszorítással bocsátottak meg a kegyelemért könyörgő ellenségnek, aki pedig pillanattal előbb legjobb barátjukat döntötte ki mellőlük a sorból. Hanem hát ez a kézszorítás úri gesztus volt. És úri gesztus volt az is, hogy amikor békét kötöttünk ezekkel Bukarestben, mi visszaadtuk nekik a földjüket, nálunk nem volt ordítózás, de íme, hallod őket? „Sze trejászke Romunie Máre!“

— Ó, a gazemberek! — kiáltott fel hirtelen s ökle súlyos-nehezen vágódott az asztalra, hogy a lámpa fellobbant, az ernyője megrezzent.

— Hát ezért, apám! — folytatta lecsendesedve egy idő múlva, már nem mérges keserűséggel a hangjában, hanem valamilyen felcsendülő reménységgel. — De most már jól lesz minden. Most már tudom azt is, hogy kellett ez a szomorú ma ahhoz, hogy vig legyen a holnapunk. Mert a mából megtanultuk, hogy mi is tudjunk mindannyian így egyként egyformán egyet akarni. És ez az egy-akarát hozza meg a diadalmas holnapot... már hozza... már látom...

Csak Réthi Pál beszélt. Az öregúr nem felelt mind erre egy szóval sem. Talán továbbfűzte volna ő is a beszédet, ha Pál nem számolt volna tényként azzal, hogy a Bánságot a szerbek után most az oláhok is megszállják. De mert ő még most is kételkedett a lehetetlen lehetőségében, inkább ezt a lehetetlent ölelte féltékenyen körül holmi kis rózsaszín reménnyel, semhogy egy távolabbi lehetőségben bírjon bízni, — tehát hallgatott.

S mert ő hallgatott, Pál sem szólott tovább. A szobában megint úrrá lett a mély csend.

És lassankint megint csönd lett odakünn az utcán is: az estét felváltotta az éjtszaka. Hanem Illefalván nagyon kevés embernek borult nyugalmas álom a szemére ezen az éjtszakán.

II.

A „Fehér Ló“ kivilágított ablakai rásápadtak a sötét Marospartra. A Maros halk suttogással vitte Erdély vízáldását az Alföldnek. Halkan susogtak a hársfák is a parton; szellő szárnyán üzenetet továbbítottak a magyar hegyekből a magyar síkságnak.

A hársfák alatt nem jártak-keltek emberek, kihalt volt a Marospart. Máskor úgy hullámozott itt a tömeg, hogy a pesti Dunaparton se különbül. Egymásba karolt párok sétálgattak szerelmesen összesímulva, a padokon meg öreg bácsik és még öregebb nénikék üldögéltek vissza-idézgetve a szép mult szép emlékeit. Mert ilyen érzelgős hangulatokhoz kiválóan alkalmasak voltak ezek az itteni esték. A hársfák illatoztak s az esti homályt csak még bizalmasabbá tették a csillagok az égen és az itt-ott elvétve világító lámpák. A lámpák fénye hosszú csíkokban vetődött a folyó vizére. A víz néhány pillanatig játszin imbolygatta a fényt, aztán hirtelen elnyelte s az elnyelt fény fölött már csak a sötét hullámok csobogtak jóllakottan. A hullámok csobogásának halk zaja összeolvadt a parton sétáló tömeg halk duruzslásával. Az együtemű zajba néha bántón visított bele a vonat éles füttye a túlsó partról, viszont harmonikus kíséretet adott neki a kávéházból kiszűrődő cigánymuzsika...

Ezek a cigánymuzsika mellett való parti séták voltak legnagyobb büszkesége Izabellafoknak.

A városka ott húzódott meg a Maros mentén, hegyek tövében. Nevét a történelmi multjából szerezte. Valamikor — hej! régi időkben, amikor éppígy uralkodott bánát és pártoskodás ebben a hazában, mint most — Izabella királynő átmenetileg itt ütötte fel rezidenciáját. Várának egy-két omladék fala még most is ott díszleg a hegyen a fenyves közé rejtve. De dicsőséges, avagy akár szomorú multról tanuskodó sárgult okmányokon ráakadhatsz nem ritkán a városka szerényen meghúzódó

nevére máskor is, — csakhogy ezt mégsem emlegeti itt senki. Mert valahogyan kiment nálunk a divatból a régmúlt emlegetése. Ha hát idegen vetődik Izabellafokra, bizonyos, hogy nem dicsekszik senki helyi tradíciókkal, hanem hogy elcipelik a jámbor vendéget a „Fehér Ló“-ba, holmi délelőtti sörözésre, s a sörözés közben elbűszkélkednek vele, hogy milyen nagyszerű muzsika szól itt esténkint és milyen hangulatos azt hallgatni a Maros partjáról, a hársfák alól!...

Es most senki, egy árva lélek sincs a parton!

Pedig a kávéházból még különböző hangzik ma a zene, mint máskor. Nem lágy keringők melódiái kelnek szárnyra, nem is bús magyar nóták akkordjai sírnak, hanem vad keleti tivornya ül nászt s a nagybögő különösen szorgalmasan bűg bele az idegenszerű hangokba.

Es most senki, egy fiaember sem hallgatja a muzsikát a hársfák alól!

Pedig íme, egyszerre még élénkebben hallik a zene, mert hirtelen kinyílik a kávéház ajtaja.

Az ajtóban egy oláh pópa csuhás alakja jelenik meg. A pópa tölcserít formál kezével a szája elé és rekedt, részeg hangon, hosszan elnyujtva, belekiált az éjtszakába:

— Sze trejászke Romunie Máre!

A kiáltás szétárad az éjtszakában, végigszáguld a parton, átrohan a Maroson, felszalad köröskörül a hegyekre.

A pópa vár néhány pillanatig, vajjon lesz-e ismétlése a kiáltásnak? De nem jön mása sehonnan sem. A hegyek nem visszhangozzák azt. A Maros is zavartalanul hömpölyög tova s mintha másról, egészen más valamiről suttogna! És mintha másról, egészen más valamiről szólna a hársfalevelek halk zizzenése is!... A pópa vár néhány pillanatig, de mert nem kap választ, mérgesen becsapja megint a kávéház ajtaját és megy vissza a társaságához.

Egyetlen társaság mulatott a kávéházban.

Csupa sötétruhás, sötétarcú alak. Legtöbbjén hosszú, fekete reve-renda; ezek környékbeli pópák voltak. Másokon pizskos, gyűrött öltöny; ezek a szomszéd falvak dászkaljai, tanítói voltak. Egyikükön egy valaha másvalakin jobb napokat látott Ferenc József-kabát is díszelgett, amelyre láthatólag büszke volt a viselője, mert folyton igazgatta, símogatta, de azzal már keveset törődött, hogy kabátja alól hosszan lecsüngött a nadrágszíja és mellénye alól kibuggyant az inge.

Az egész társaságban csak két embernek volt elfogadható külseje.

Az egyik közismert ügyvéd volt ezen a vidéken. A neve nem is oláh: Miksics, hanem az itteni oláh nemzetiségi mozgalomnak kezdettől ő volt a vezéralakja.

Amikor évekkkel ezelőtt egy szál ruhában és fillér nélkül a zsebében Izabellafokra vetődött, maga sem hitte, de még nem is álmodta, hogy idővel politikai vezetőgyéniséggé válik. Ide jött ügyvédi irodát nyitni, mert úgy találta, hogy itt talán boldogulhat még egy fiskális, hiszen itt nincsen túlsok konkurrens. Hanem aztán ez a kevés vetélytárs is elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy felkopják az álla. Történt azonban, hogy egyszer egy nagyon elkeseredett falusi pópával borozgatott a „Fehér Ló“-ban. A pópa át és át volt itatva dákoromán érzelmekkel s szájából a bor szagával együtt gyűlölködő szavak áradtak minden ellen, ami magyar. Miksicsnek eszébe ötlött valami. Másnap kocsira ült és körutazást kezdett.

Sorba járta a környékbeli falvakat. Sorban meglátogatta a pópákat és dászkálokat. Sorjában szóba állt ezzel-azzal a paraszttal is s ha valamelyik elpanaszolta valamilyen keservét (kinek nincs keseregnivalója?!), sokat sejtető szavakkal válaszolt neki: „Hja, frátye, hát nem vetted még észre, hogy a jegyző minden erejével nyom téged, csak azért, mert oláh vagy?” Vagy: „Bizony, frátye, igazad van, de persze elvesztetted a pört, hiszen a bírád is magyar volt és magyar volt az ügyvéded is, aki dehogy védte komolyan az igazadat, mikor te oláh vagy!” Avagy: „Persze, frátye, persze, hanem hát ez a mi nációnk szomorú sorsa! ..” Két hétig volt úton. A harmadik héten már hozzá kopogtatott be egy ügyesbajos ember, aztán egy másik is és nemsokára egymás kezébe adták az oláhok Miksics ügyvédi irodájának a kilincset. A varázsige, amellyel meghódította őket, két szó volt: „Náciá noásztre!”, „a mi nemzetünk”. És elkövetkezett, hogy egyszer egy magyar kormány, a többsége megszerzése végett, a nemzetiségi kérdést is előkotorta és beledobta a képviselőválasztási harcokba, s ekkor a legkomolyabban tanácskoztak Miksicscsel a magyar hatóságok is. Mindenki bedőlt neki és ezzel együtt gyűlt a pénz is a zsebébe; jelenleg már saját háza van Izabellafokon, a közelben pedig saját kis birtoka. A jólét lesugárzott egész lényéről. Potrohán vastag aranylánc feszült és az ujjai ragyogtak a sok gyűrűtől. S a gyűrűk láttán észre kellett venni azt is, hogy körmei sem gyászolnak úgy, miként a többieké, hanem gondosan ápoltak és fényesek. És gondosan vasalt volt a ruhája is. És ápoltt volt az arca is, erősen ápoltt, — bukaresti divat szerint.

A másik, aki kitűnt a társaságból, egy lány volt; az illefalvi pópának a lánya. Fehér ruhájában olyan volt a sok fekete férfi között, mint a szurokba hullott virágszirom. Liviának hívták, de szőke volt és kékszemű. Hanem most ezek a szelid árnyalatú szemek is diadalittasan csillogtak és akár a többiekében, ezekben is fellobbant a vad gyűlölet lángja, valahányszor a magyarokat említette valaki.

Az a pópa, aki az imént a csöndes éjtszakától akart visszhangot kikényszeríteni a maga egyéni érzéseinek, most tántorgó lépésekkel a társasághoz közeledett. Itt aztán már mindenki ismételte a kiáltását.

Részeg hangon, hosszan elnyujtva ordították:

— Sze trejászke Romunie Máre!

Egyikük-másikuk megújrázta a kiáltást s a terem falairól visszaverődött az üvöltés.

— Tuss! Tuss! — kiáltott Miksics a cigányra s a nagy lármába egyszerre a hegedűk cincogása, a klarinét rikoltása és a bőgő bődulése is belevegyült.

Livia felkapta a fejét.

Egy rövidke pillanatig a semmibe bámult, mint a nemes állat valamilyen elhatározás előtt, azután felugrott és kiperdült a terem közepére.

Vad táncba fogott.

Nem iskolázott tánc volt az, néha nem is egyezett a zene ütemével, csak ringatta a testét, topogott, forgott, ahogyan éppen egy ösztönös érzése parancsolta.

A zaj elült, a társaság elhallgatott, mindenki a táncoló lányt nézte. Ez hajlott, hajladozott. Teste lágyan ringott és ruhája sokatsejtetőn símultt minden mozdulatához; majd a combja tűnt elő különösképen, majd a mellén két kerek domb.

Most hangosabb muzsikába kezdett a cigány, a klarinét felrikoltott, a bőgő felbődült, Livia pedig nagyot toppantott, egy pillanatig úgy állt, mintha kövé merevedett volna, aztán hirtelen örült iramban forogni kezdett. Szoknyája magasan repült körülötte. A szoknya alól kilátszott csipkés nadrágja s a nadrág és a harisnya közül elővillant rózsaszín bőre.

A sok részeg férfiszem éhesen tapadt arra a kis rózsaszínű látványra. Miksics előre dőlt, úgy nézte. Egy pópa görcsösen fogta a poharát, de a keze mégis meg-megremegett az izgalomtól és ilyenkor ki-kilocsant a bor a pohárból. A Ferenc József-kabátos dászkal a cigány elé ugrott, egész karjával verte az ütemet a zenéhez, hogy így kellesse magát a lánynak. A lány apja pedig csendesen mosolyogva, kéjelegve ült a helyén; ő nem botránkozott meg azon, hogy a lánya egyszerre komisz férfigondolatok martalékává lett, sőt szinte büszkeséggel töltötte el a tudat, hogy íme, a figyelem központja az ő lánya, hogy íme, az ő lányától van elragadtatva még Miksics is.

Miksics előre dőlve, sóvárgó szemekkel nézte Livia minden mozdulatát.

Ez eszeveszetten forgott tovább. Szoknyája még magasabban röp-ködött körülé.

Miksics érzékisége a végsőkéig szökkent. Ajka megreszketett a kéjtől, tenyere tapsra csendült.

— Bravó, domnisoára!

A tapsot átvette az egész társaság. Mindenki éljenzett. Nem Nagyromániát éltették! Arról teljesen megfeledkeztek ebben a pillanatban; a „szetrejászke“ most Liviának szólt. És összecsendültek és kiürültek a poharak, ezek is Livia egészségre.

Livia még forgott néhányat, még toppantott egyet, aztán lihegve szaladt a helyére.

Az ügyvéd megragadta puha, meleg, kicsi kezét és hosszan szorongatta.

— Bravó, domnisoára! Gyönyörű volt!

A lány nem gondolt semmi rosszra. Ha valaki megmondta volna neki, hogy a tánca tiszta kék volt, hogy ez a sok részeg férfi-állat — az egy apját kivéve —, most néhány percig gondolatban mind meztelenre vetkőztette, talán maga csodálkozott és botránkozott volna meg rajta leginkább. Valamilyen hazafias lelkesülésben perdült táncra. Otthon, az egyszerű falusi paplakban, és másutt is, oláh családoknál és az oláh iskolákban, mindig és mindig csak egy szépen kiszínezett álomról suttogtak s ő most a sok tapsot, meg „szetrejászke“-t sem tulajdonította másnak, mint annak a végtelen örömmek, amelyet táncával is jelezni akart, hogy íme, valóra vált az álom: Nagyrománia. Ezekben a suttogva folyó tanácskozásokban ismételt hallotta Miksics vezérként emlegetni, de hogy gondolt hát most rosszra, amikor ez hosszan szorongatta a kezét, de hogy látta szemében a lappangó tüzet! Egyenest meghatotta az, hogy Miksics dicséri, ez a nagy ember, aki maholnap talán miniszter is lesz! Úgy érezte magát, mint kis iskoláslány korában, mikor a tanárja elismerését vívta ki valamiért. Elpirult, zavarba jött és úgy is válaszolt a dicséretre, mint egy csacska kis iskoláslány, aki hízelgő bókot mond, talán csak azért, hogy annál jobban tessenek a Mesternek:

— Gyűlölöm őket! — sziszegte.

Nem mondta, hogy kiket gyűlöl, de hiszen úgy is értette, tudta azt mindenki ebben a társaságban: a magyarokat.

Miksics pedig még mindig fogva tartotta a kezét és egészen más-
valamire gondolt, amikor, csak hogy szóljon, megkérdezte:

— Hol tanulta gyűlölni őket?

— Hol?... Szívtam magamba a gyűlöletet már az anyatejjel...
otthon, a lakásunk levegője ezzel a gyűlölettel van telítve... a betűre
is talán csak azért tanítottak, hogy gyűlöletet merítsek az olvasásból...
és hol?... mindenütt... nem is tudom... de gyűlölöm őket, gyűlölöm,
gyűlölöm!

Szólt és, mint kis iskoláslány a tanárra, tisztelegő hódolattal füg-
gesztette tekintetét Miksicsre. Szemében csodálat, bámulat, imádat
tükröződött. Miksics pedig felfogta a pillantást s egyszerre megértette,
hogy Livia csak a „nagy embert“ látja benne, a diadalra jutott oláh
politika egyik vezérének. És egyszerre megérezte, hogy neki ezt kell
kihasználnia, ha a hódításig akar hatni a lányra. Már pedig meg akarta
hódítani, most már igen. Azelőtt ügyet sem vetett ugyan reá, de most
már igen.

Poharat ragadott, szóláshoz emelkedett.

Az a bizonyos Ferenc József-kabátos dászkál akadozva, nehezen
gördülő nyelvvvel akkor már belekezdett egy felköszöntőbe, rövid kéz-
mozdulattal azonban leintette s megszólalt:

— Testvérek! Ünneplünk. Olyan ünnepet, amilyent még eddig sóha.
Szentebb, nagyobb ünnep ez a mai, mint akár a szent karácsony nagy
ünnepe, amelyen az egész emberiségnek hozott megváltást az Úr Jézus.
De mit nekünk az egész emberiség, amikor abban benne vannak leg-
ádázabb ellenségeink is?! A mai nap szentebb és nagyobb, mert a mai
csak nekünk, románoknak hozott megváltást, mert ma ezeréves szolgál-
ásból szabadítottuk fel magunkat mi magunk!...

— Úgy van! Úgy van! — helyeselt lelkesen a társaság, lehangosab-
ban a pópák, akik a beszéd hatása alatt rögvést nagyobbaknak és szen-
tebbnek képzeltek magukat az Úr Jézusnál is.

Miksics oldalt pillantott Liviára, hogy vajjon öbelőle milyen hatást
váltottak ki a szavai? A lány elragadtatva bámult rá s ő tehát meg-
elégedetten folytatta:

— Testvérek! Azt hiszem, önmagunk ellen való vétek lenne, ha meg-
próbálnám a mai ünnepnap jelentőségét még inkább körülírni. Hiszen
igaz jelentőségét kellőképpen kifejezni nem is lehet, azt mi: átérezzük!
Egy a vérünkbe, a lelkünkbe belerögzött álom valósult meg ma s azért
vérünkkel, lelkünkkel kell átéreznünk a nagy-nagy örömet mindannyiunk-
nak, akik most ünnepelünk itt és végig mindenütt a Dnyesztertől a
Tiszáig. Ha mégis beszélek, higgyétek el, testvérek, megvan annak is az
oka. Bensőmből fakad a szó. És úgy hiszem, ha valakinek, hát nekem
jogom van most szólni, aki a dicsőség koszorújából talán megérdemlek
legalább egy babérlevelet. Eddig éveken keresztül meghallgattatok, hall-
gassatok meg hát most is. Mert tagadhatatlanul erősek voltatok a hite-
tekben ti mindnyájan. Egy közös gondolat egymáshoz fonta érzéteket;
ha valaki a Fekete-tenger partjáról vetődött ide a Maros partjára, az
illető már tudta, hogy hol kopogtasson, kinél talál ölelő karokra... és
ez volt a mi egyik nagy erősségünk! De mégis: inséges időkben, ugye,
hányan jöttek közületek vigaszért hozzám? És ugye, ezek mindnyájan
megvigasztalva mentek el tőlem? Igen, mert az volt a jelszó, hogy: nem

csüggedni, soha, soha nem csüggedni!... és ez volt a mi másik nagy erősségünk! Pedig hát nagyon szomorú napok szakadtak ránk, amikor szép örömvárosunkat, Bukarestet ellenség taposta, nekünk pedig itt lapulnunk, hallgatnunk kellett. Hanem most... hozsánna!... most végre majd mi kiáltjuk oda nekik, akik eddig uraink voltak, hogy: kuss!...

Miksics elakadt a beszédben.

Éppen szemben állt a kávéház ajtajával s ezen az ajtón most belépett valaki: Rezséfey László szolgabíró.

Miksics látta bejönni Rezséfeyt s az arca elsápadt és homlokán megjelent egy veritékesepp. Mert az egynapos változott viszonyok ellenére a szolgabíró még mindig önkéntelen tisztelet illette. És ő tudta Rezséfeyről azt is, hogy vad magyar. És hirtelen eszébe jutott az is, hogy egyszer látta az uszodában, hogy a ruhában véznának tetsző kicsi ember teste csupa kőkemény izom... Miksics tehát megakadt beszédében. Erősen kellemetlennek találta a helyzetet. Nagy zavarában megismételte az utolsó mondatot, de nem az előbbi tüsszel, hanem igen bizonytalan hangon, dadogva:

— Most majd mi mondjuk nekik, hogy: kuss!

Rezséfey meghallotta s rögtön meg is értette, hogy hát ez lesz a magyarok sorsa Nagyromániában, de észrevette a kínos zavart is, melyet megjelenése okozott a társaságban. Hirtelen felülkerekedett benne a végzetes pillanatok akasztófahumora. Hányaveti hangon rászólt Miksicsre:

— Kuss!

Ez most még kevésbé tudta, hogy mitévő legyen. Teljesen kiesett a hatalmas politikus előkelő szerepéből.

— De kérem... — kezdte.

— Kuss! — ismételte amaz.

És Miksics szép csöndesen leült.

Livia szeme nagyra tágult: mi ez? Nem értette az egész helyzetet. Rezséfeyt nem ismerte. Csak azt látta, hogy bejött a kávéházba egy ember és ez az egész, eddig hangos társaság hirtelen elcsöndesedett, diadaluk tetőpontján egyszerre meglapult egyetlen, gyöngé kis valaki előtt.

— Mi ez?... Ki ez az ember? — fordult a szomszédjához, ahhoz a bizonyos Ferenc József-kabátos dászkálhoz.

— A szolgabíró úr! — válaszolt ez sűgva.

Rezséfey pedig nyugodtan letelepedett egy asztalhoz.

— Józsi! Egy üveg Ménesit, vöröset!

A pincér sietve tett eleget a rendelkezésnek.

Azután magához intette a primást:

— Duci! Azt, hogy „Gyöngé violának letörött az ága!“

A Duci arca felderült.

Az imént, amikor nyakra-főre folytonosan oláh tánchoz kellett muzsikálnia, ó, mennyire szeretett volna egy jó magyar nótába fogni, de hát... ő csak muzsikuscigány volt s a mulató urak más zenét rendeltek és ő játszott, amit rendeltek. Most beletemette arcát a hegedűbe és a banda rázendített.

A bús kuruc hangok szétáradtak a teremben. Egy szomorú mult nótája a szomorú jelenről mesélt: „az én bánatomnak nincs vigasztalása“. A hegedű sírt, zokogott, a klarinét jajdulva sikított, néhány hangban sok-sok keserves fájdalom! Olyan fájdalom, amelyent máskor meg sem

lehet érteni, át sem lehet érezni, csak akkor, — 1711 után, és most — 1918 után, hogy „Édes hazám, Isten veled! . . .“ A zene ideges fuldoklásba süllyedt, a cimbalom pengése összeolvadt a bőgő mély rezgésével . . .

Rezsefy szemében megjelent egy könnycsepp.

Livia észrevette a könnycseppet s egyszerre egy különös, bizsergő, meleg áram futott végig az idegein.

Már egész idő alatt figyelte Rezsefyt, hogy mit csinál? hogyan viselkedik? Tudta, hogy gyűlölnie kellene, mégsem bírta gyűlölettel nézni. Belénevelték ugyan kisgyerek kora óta, hogy irtóznia kell mindentől, ami magyar, de hát ennek eddig, súlytalan hétköznapi közepette, alig lehetett jelentősége, most pedig . . . Nos most, az oláh diadal ünnepén végre úgy került szembe egy magyarral, hogy jelentősége is van a találkozásnak. S azt kellett látnia, hogy ez az egyetlen, letépertnek vélt magyar még mindig fölötte áll ezeknek a többieknek, a sokaknak, akikről pedig azt hitte, hogy felülkerekedtek. És hát elvégre mégis csak nő volt ő is, olyan, akinek mindig a másoknál hatalmasabb imponál. Nő, akinek érzékeit mindig az erősebb férfiú villanyozza . . . Nézte, figyelte Rezsefyt s szemének lassan, lassan ugyanaz lett az árnyalata, amilyennel az imént Miksicsre bámult.

A cigány pedig húzta szakadatlanul. Ugyanaz az egy bús kuruc nóta szólt megint és megint. A magyar hangok körül símogattak, körülfontak mindenkit. Az oláhok idegesen kapkodták a fejüket, egy ideig tanácstalanul nézegettek egymásra, majd aztán összebujtak, suttogtak.

Karikás, a tulajdonos, odasompolygott a szolgabíróhoz.

— Tekintetes úr, kérem . . . ne vegye zokon, de . . . kérem . . . tessék óvatosnak lenni! . . . azok ott már sügnak-búgnak . . .

— Sohse féltsen, Karikás úr! — nevetett Rezsefy. — Künn áll a kocsim, egy óra múlva már „illa berek, nádak, erek!“ Engem bizony nem fognak itt!

Miksicsék pedig csakugyan erősen tanakodtak, mitévők legyének? Valaki kimondta a végszót:

— Hívni kell a gárdát!

A Ferenc József-kabátos magára vállalta a feladatot; már fel is ugrott és a szolgabíró felé tekintgetve már el is sietett.

A gárda az oláhok helyi miliciája volt. Ahová kiterjesztették uralmukat, ott nyomban megszerveződött a gárda. A helység legelvetemültebb egyéneiből kerültek ki a tagjai, azokból, akik az 1918-évi forradalomkor is kíméletlenül fosztogattak, gyújtogattak és gyilkoltak . . . Jaj volt annak, aki a kezük közé került — védtelenül!

Karikás meghallotta a határozatot, sietve sompolygott hát megint Rezsefyhez.

— Szolgabíró úr, tessék gyorsan menni! A gárdáért küldtek. Az a dörgösi tanító, a Popescu, már hívja is. Tessék menni, tekintetes úr, az istenért, gyorsan . . . gyorsan . . .

— Úgy? . . . Hát jó! De hogy én szökjek ölölük? Nem, ezt a ritka élvezetet nem engedem nekik! Előbb majd ők kotródnak ki innét!

Felállt és odakiáltott Miksicséknek:

— Mars ki!

A társaság nehezen mozdult.

Rezsefy tehát lassú, de jelentős mozdulattal kivette hátsó nadrág-

zsebéből a pisztolyát, maga elé rakta az asztalra, az ajtóra mutatott és emelt hangon ismételte:

— Mars ki! Takarodni!

A pisztoly láttára sietve álltak fel néhányan és nagy igyekvéssel követték a néhánynt a társaság többi tagjai is.

— Jöjjön, domnisoára! — hívta Miksics Liviát.

A lány azonban fel sem nézett rá, nem is felelt neki, csak gúnyos, nagyon gúnyos mosoly húzódott az ajkára. Ez volt a válasza, és ülve maradt. Már nem a belénevelt nemzeti érzés uralkodott lelkén, hanem természettől adott női mivolta. Annak az egy férfinak az imponáló nyugalma különösképpen hatott rá. Olyas kényszerérzése támadt, hogy most oda kellene rohannia ehhez a magyarhoz és meg kellene neki mondania... mit is?... talán semmit se kellene szólnia, hanem csak meg-rázni hosszan, erősen a kezét... és... de ez a kéz íme még mindig parancsol: Takarodni!... Neki is? Nem, nem! Neki ne parancsoljon, ő nem olyan gyáva, mint ezek a többiek voltak itt mind... Ő csak megszeretné szorítani azt a kezét...

Szilaján, lelkesen zúgott fel egyszerre a Rákóczi-induló. Duci úgy húzta, ahogyan még soha.

Livia feleszmélt.

Már egyedül volt az egész társaságból. Rezsefy keze pedig még mindig parancsolón mutatott az ajtóra: Mars ki! Felállt és indult hát ő is. Az ajtóból még egyszer visszanézett; az az ember még mindig keményen, parancsolón állt a helyén. Tehát csakugyan nincs más, mint menni...

— Így ni! Most aztán lódulhatok én is. Hát a jó Ég áldja meg, Karikás úr! A viszontlátásra! — búcsúzott Rezsefy. — Isten veled, Duci! El ne felejtsd a magyar nótát Nagy-Oláhországban, mert majd lesz itt még Nagy-Magyarország is! — és ment.

A kávé, a cigány füleltek.

Künnről felhangzott a kocsi robaja... Most indul... Na, már minden van minden... De mégse... Vad szitok hallik, aztán nehéz bakancsok rohanása... Jön a gárda!... Megint káromkodás... És most... Istenem!... egy lövés... és még egy... Istenem!... De nem, semmi baj! A távolból kacagás hallatszik, a szolgabíró nevetése... És a kocsi tovább robog...

Vida Péter.

(Folytatása következik)